

Etap I

18.11.2000

Zadania teoretyczne

ZADANIE 1

Wpływ siarki na środowisko naturalne

Jednym z ważniejszych minerałów zawierających siarkę jest piryt, FeS_2 . W wyniku utleniania FeS_2 za pomocą tlenu w obecności wody powstają rozpuszczalne formy żelaza i siarki (jony Fe^{2+} i SO_4^{2-}), co przyczynia się do migracji tych pierwiastków w środowisku.

1. Zapisz jonowo zbilansowane równanie wymienionej wyżej reakcji utleniania FeS_2 . Jaki jest wpływ tej reakcji na odczyn środowiska wodnego, w którym przebiega (zakwaszanie, alkalizowanie)?
2. Reakcja utleniania żelaza (Fe^{2+}) przebiega dalej, z wytworzeniem trudno rozpuszczalnego $\text{Fe}(\text{OH})_3$. Zapisz jonowo zbilansowane równanie tej reakcji.

Piryt stanowi też jeden z dodatkowych składników węgla kamiennego. Podczas spalania takiego węgla piryt utlenia się do gazowego SO_2 .

3. Zapisz równanie przebiegającej reakcji.

Obecność gazowego SO_2 w atmosferze przyczynia się do zakwaszenia wód naturalnych.

4. Jaka zawartość SO_2 w atmosferze (w % obj.) przy ciśnieniu atmosferycznym 1013 hPa jest wystarczająca, aby wartość pH wody zakwaszonej wyłącznie w wyniku obecności SO_2 wynosiła 4 (pominąć wpływ CO_2)?

Stała dysocjacji H_2SO_3 : $K_{a1} = 1,3 \cdot 10^{-2}$

Stała równowagi (K) reakcji: $\text{SO}_2(\text{gaz.}) + \text{H}_2\text{O} \rightarrow \text{H}_2\text{SO}_3$ (niezdysocjowany) wynosi $2 \cdot 10^{-5}$ (gdy ciśnienie SO_2 jest wyrażone w Pa, a stężenie H_2SO_3 w mol/dm^3).

ZADANIE 2

Enzymatyczna degradacja aminokwasu

Naturalny aminokwas A pod wpływem działania pewnego enzymu ulega rozkładowi do związku B, wykazującego silne działanie biologicznie. Opisana reakcja enzymatyczna nie narusza łańcucha bocznego aminokwasu A.

Na podstawie poniższych danych zidentyfikuj aminokwas A i związek B.

- Z próbki 31,0 mg (0,2 mmola) aminokwasu poddanej całkowitemu spalaniu otrzymano 52,8 mg CO_2 i 16,2 mg H_2O (podczas spalania nie stwierdzono zawartości tlenków siarki)
- Oznaczenie azotu w 1mmolu (111mg) substancji B prowadzi do otrzymania 33,6 cm^3 tego gazu (pomiar w warunkach normalnych)
- Z 1mmola substancji B podczas całkowitego spalania otrzymuje się 220 mg CO_2 i 81mg H_2O

1. Podaj wzór sumaryczny związku B. Odpowiedź uzasadnić

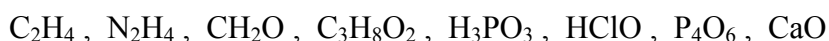
- Podaj wzór sumaryczny aminokwasu A. Odpowiedź uzasadnić
- Narysuj wzór strukturalny aminokwasu A. Odpowiedź uzasadnić
- Narysuj wzór strukturalny związku B. Odpowiedź uzasadnić
- Dla substancji posiadającej węgiel asymetryczny narysuj w rzucie Fischera oba stereoizomery, zaznacz izomer występujący w przyrodzie.
- Napisz reakcję zachodzącą pod wpływem enzymu.

Masy molowe [g/mol]: C - 12, H - 1, O - 16, N - 14

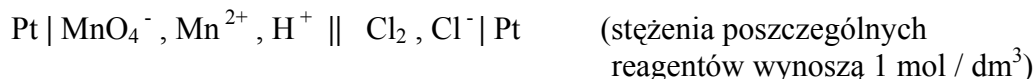
ZADANIE 3

Chemia ogólna

- Wśród poniższych cząsteczek wskazać te, w których występują wiązania kowalencyjne inne niż pojedyncze. Podać budowę wskazanych związków

- Podać sumaryczne równanie reakcji przebiegającej w następującym ogniwie: Podać, która elektroda będzie anodą, a która katodą. Która elektroda będzie dodatnia, a która ujemna?

- Który z podanych niżej związków będzie reagował z wodą. Napisać równania reakcji.

- W wyniku dodania 100 cm^3 roztworu NaOH o stężeniu $0,50 \text{ mol/dm}^3$ do 100 cm^3 roztworu HCl o stężeniu $0,48 \text{ mol/dm}^3$ otrzymamy roztwór, którego pH wynosi:

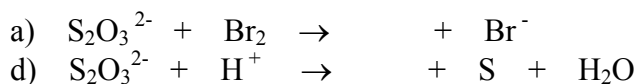
- a) 2,301   b) $-\log 2$ c) $\log 12$ d) 2   e) -2   f) 5   g) 12   h) 9

Odpowiedź uzasadnić obliczeniami. Zaniedbać wpływ mocy jonowej.

- Które substancje rozpuszczają się w wodnym roztworze amoniaku? Podać równania reakcji:

- Jakich reagentów brakuje w poniższych równaniach reakcji? Uzupełnić brakujące wzory i dobrać współczynniki. (uwaga! w każdym równaniu brak jest tylko jednego reagenta)

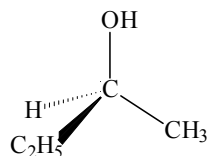

ZADANIE 4

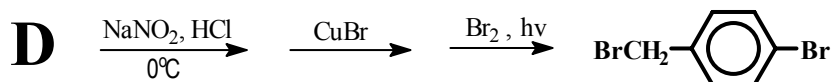
Identyfikacja substancji organicznych

Zidentyfikować poniższe związki na podstawie podanych informacji. Podać ich wzory (tam, gdzie jest to niezbędne - wzory przestrzenne). Odpowiedzi uzasadnić.

- Związek **A** o wzorze $\text{C}_3\text{H}_6\text{O}$ nie zawierający wiązań wielokrotnych i ulegający reakcji z sodem z wydzieleniem wodoru.
- Chloropochodna **B**, która w wyniku reakcji z wodnym roztworem NaOH tworzy produkt o wzorze:

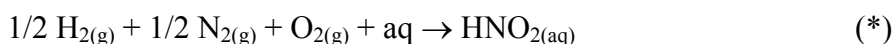
- c) Ester **C** o wzorze $C_5H_8O_2$, który w wyniku hydrolizy pod wpływem wodnego roztworu NaOH tworzy octan sodu i aceton. Ester **C** odbarwia wodę bromową.
- d) Związek **D**, który można przeprowadzić w bromek 4-bromobenzylu w następującej sekwencji reakcji:

ZADANIE 5

Wyznaczanie danych termodynamicznych

Kwas azotowy(III) istnieje tylko w nietrwałym roztworze wodnym, a zatem trudno jest bezpośrednio mierzyć jego właściwości termodynamiczne, pomocne w przewidywaniu przebiegu różnych reakcji z udziałem tej substancji. Dane takie wyznacza się wtedy na podstawie znanych efektów cieplnych innych reakcji. Przykładowo ilustruje to opisany niżej problem, polegający na wyznaczeniu entalpii tworzenia roztworu kwasu azotowego(III) z substancji termodynamicznie prostych (zwanymi także w niektórych nowych podręcznikach “pierwiastkami w stanie podstawowym), zgodnie z równaniem reakcji:

W równaniu tym “aq” oznacza wodę wziętą w dużym nadmiarze w stosunku do pozostałych reagentów, a zatem obliczenia dotyczyć będą rozcieńczonego roztworu HNO_2 , takiego jak praktycznie możliwe do otrzymania w laboratorium.

Poniżej zestawione są dane termochemiczne, m. in. dla procesów biegnących z udziałem substancji rozpuszczanej w dużym nadmiarze wody (jak w powyższym równaniu):

- a) entalpia rozkładu stałego NH_4NO_2 do gazowego azotu i ciekłej wody $\Delta H_1 = -301 \text{ kJ/mol}$
- b) entalpia tworzenia ciekłej wody (z substancji termodynamicznie prostych) $\Delta H_2 = -286 \text{ kJ/mol}$
- c) entalpia tworzenia wodnego roztworu amoniaku $\text{NH}_{3(\text{aq})}$ z substancji termodynamicznie prostych i nadmiaru wody: $\Delta H_3 = -85 \text{ kJ/mol}$
- d) entalpia zobojętniania roztworu amoniaku $\text{NH}_{3(\text{aq})}$ roztworem kwasu azotowego(III), $\text{HNO}_{2(\text{aq})}$, z wytworzeniem roztworu azotanu(III) amonu $\text{NH}_4\text{NO}_{2(\text{aq})}$: $\Delta H_4 = -34 \text{ kJ/mol}$ soli
- e) entalpia rozpuszczania stałego azotanu(III) amonu w nadmiarze wody $\Delta H_5 = + 20 \text{ kJ/mol}$ soli.

Polecenia:

- 1) Napisz równania reakcji chemicznych, których dotyczą efekty cieplne podane w punktach a) - e)
- 2) Wyznacz molową entalpię reakcji tworzenia $\text{HNO}_{2(\text{aq})}$ zgodnie z powyższym równaniem (*), pokazując tok postępowania.
- 3) Reakcja (*), dla której prowadziłeś(aś) obliczenia, nie jest jednak wykorzystywana w laboratorium do otrzymywania $\text{HNO}_{2(\text{aq})}$. Napisz równanie reakcji **praktycznego** sposobu otrzymywania wodnego roztworu kwasu azotowego(III) jako *jedynej rozpuszczonej* substancji.

PUNKTACJA: Wszystkie zadania po 12 pkt, ŁĄCZNIE: 60 pkt

CZAS TRWANIA ZAWODÓW: 240 minut

Etap I

18.11.2000

ROZWIĄZANIA ZADAŃ TEORETYCZNYCH

ROZWIĄZANIE ZADANIA 1

- $2\text{FeS}_2 + 7\text{O}_2 + 2\text{H}_2\text{O} \rightarrow 2\text{Fe}^{2+} + 4\text{SO}_4^{2-} + 4\text{H}^+$
Reakcja ta prowadzi do zakwaszenia środowiska
- $4\text{Fe}^{2+} + \text{O}_2 + 10\text{H}_2\text{O} \rightarrow 4\text{Fe}(\text{OH})_3 + 8\text{H}^+$
- $4\text{FeS}_2 + 11\text{O}_2 \rightarrow 2\text{Fe}_2\text{O}_3 + 8\text{SO}_2$
- Ponieważ $K_{a1} = [\text{H}^+]^2/[\text{H}_2\text{SO}_3]$, a $[\text{H}^+] = 10^{-4} \text{ mol/dm}^3$
 $[\text{H}_2\text{SO}_3] = (10^{-4})^2/0,013 = 7,7 \cdot 10^{-7} \text{ mol/dm}^3$

Stężenie H^+ dużo wyższe od stężenia niezdisocjowanej formy H_2SO_3 oznacza, że kwas przy małym stężeniu w roztworze ulega prawie całkowitej dysocjacji.

Ciśnienie cząstkowe SO_2 wynosi $7,7 \cdot 10^{-7}/(2 \cdot 10^{-5}) = 3,9 \cdot 10^{-2} \text{ Pa}$

Zawartość % SO_2 wynosi $(3,9 \cdot 10^{-2} \text{ Pa}/1,013 \cdot 10^5 \text{ Pa})100\% = 3,8 \cdot 10^{-5} \%$

Wynik ten można uzyskać też od razu z zależności:

$$\text{zawartość \% SO}_2 = \{[\text{H}^+]^2/(K_{a1}K \cdot 1,013 \cdot 10^5 \text{ Pa})\} 100 \% = (10^{-4})^2/(0,013 \cdot 2 \cdot 10^{-5} \cdot 1,013 \cdot 10^5) = 3,8 \cdot 10^{-5} \% \text{ obj.}$$

Punktacja

Zapisanie równania reakcji 1	3 punkty
Wyciągnięcie wniosku o zakwaszeniu środowiska wodnego	1 punkt
Zapisanie równania reakcji 2	3 punkty
Zapisanie równania reakcji 3	2 punkty
Obliczenie zawartości SO_2	3 punkty

RAZEM ZA ZADANIE

12 punktów

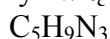
ROZWIĄZANIE ZADANIA 2

- Ustalenie wzoru sumarycznego związku **B**

W 220 mg CO_2 zawarte jest $220 \times 12/44 = 60$ mg węgla; w 81 mg H_2O znajduje się $81 \times 2/18 = 9$ mg wodoru; 33,6 cm^3 azotu to: $33,6 \times 28/22,4 = 42$ mg azotu. Ponieważ 111 mg związku **B** odpowiada 1 mmolowi więc w cząsteczce znajduje się $60/12 = 5$ atomów węgla

$9/1 = 9$ atomów wodoru i $42/14 = 3$ atomy azotu

Wzór sumaryczny związku **B** (masa molowa wynosi 111 g/mol):

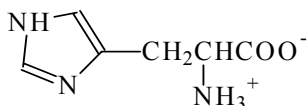
2. Ustalenie wzoru sumarycznego aminokwasu **A**

W 52,8 mg CO₂ zawarte jest 52,8x12/44=14,4 mg węgla; w 16,2 mg H₂O znajduje się 16,2x2/18=1,8 mg wodoru. W 1 mmolu aminokwasu zawarte jest 14,4/0,2=72 mg węgla i

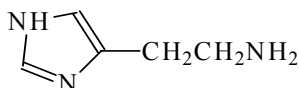
1,8/0,2=9 mg wodoru, z czego wynika, że w cząsteczce obecnych jest 72/12= 6 atomów węgla i 9/1=9 atomów wodoru. Ponieważ wyjściowy aminokwas nie zawiera siarki, więc pozostałą zawartość stanowią azot i tlen. Każdy aminokwas posiada, co najmniej 2 atomy tlenu, a aminokwas **A** posiada, co najmniej 3 atomy azotu. Z porównania mas molowych można ustalić następujący wzór sumaryczny:

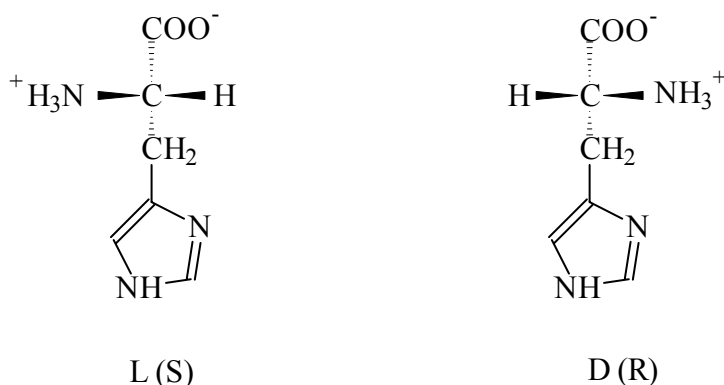
3. Jedynym aminokwasem posiadającym 3 atomy azotu jest histydyna o poniższym wzorze strukturalnym.

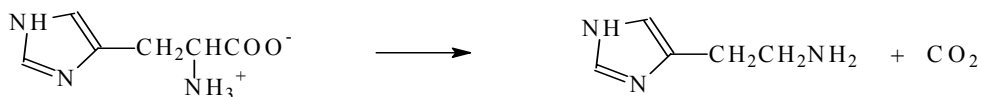
4. Związek **B** różni się tylko od aminokwasu **A** o cząsteczkę CO₂, więc budowa związku **B** (biorąc pod uwagę fakt, że łańcuch boczny aminokwasu **A** nie ulega zmianie) jest następująca.

5. Związkiem posiadającym węgiel asymetryczny jest aminokwas **A**. W przyrodzie występuje głównie jako izomer L (lub zgodnie z regułami Cahna, Ingolda, Preloga - S). Poniżej przedstawione są wzory rzutowe Fischera obu stereoizomerów

6. Reakcja zachodząca pod wpływem enzymu opisanego w zadaniu to dekarboksylacja

Punktacja:

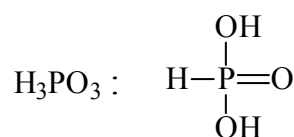
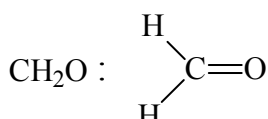
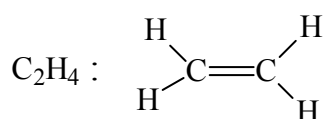
1. za wzór sumaryczny związku B - 0,5 pkt, uzasadnienie - 1,5 pkt	2 pkt
2. za wzór sumaryczny aminokwasu A - 0,5 pkt, uzasadnienie - 1,5 pkt	2 pkt
3. za wzór strukturalny aminokwasu A - 1 pkt, uzasadnienie - 1 pkt	2 pkt
4. za wzór strukturalny związku B - 1 pkt, uzasadnienie - 1 pkt	2 pkt
5. za narysowanie stereoizomerów histydyny po 1 pkt, za wskazanie występującego w przyrodzie enancjomeru	2 pkt 1 pkt
6. za schemat reakcji	<u>1 pkt</u>

RAZEM ZA ZADANIE

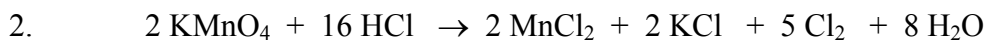
12 punktów

ROZWIĄZANIE ZADANIA 3

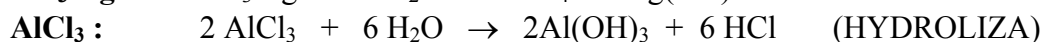
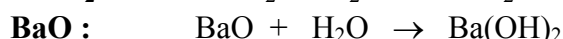
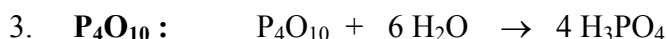
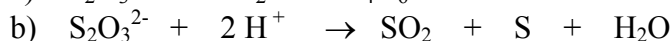
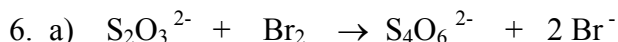
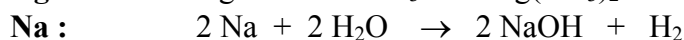
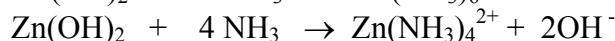
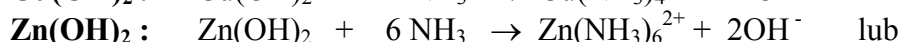
1.

budowa rezonansow:

Elektroda prawa jest ANODĄ (znak ujemny) zaś lewa - KATODĄ (znak dodatni).

4. Pozostanie 0,002 mola nieprzereagowanego NaOH w objętości 200 cm³ (stęż.: 0,01 mol/dcm³). Stężenie jonów H⁺ wynosi więc: 10⁻¹² mol/dcm³   Zatem pH wyniesie: $-\log_{10}(10^{-12}) = 12$ **Punktacja:**

1. Za wzór każdego z trzech właściwych związków po 0,5 pkt. (za każdy niewłaściwy wzór po -0,5 pkt o ile suma jest ≥ 0 * za wskazanie związku bez podania wzoru strukturalnego: 0 pkt.)	1,5 pkt
2. Za równanie reakcji 1 pkt. Za określenie nazw elektrod 0,5 pkt; znaki: 0,5 pkt	2 pkt
3. Za poprawne równanie każdej z reakcji po 0,5 pkt (za każdy niewłaściwy związek po -0,5 pkt o ile suma jest ≥ 0 * za wskazanie związku bez podania równania reakcji: 0 pkt.)	3 pkt
4. Za poprawną wartość pH 0,5 pkt. Za poprawne obliczenia 2 pkt	2,5 pkt
5. Za poprawne równanie każdej z reakcji po 0,5 pkt (za każdą niewłaściwą substancję po -0,5 pkt o ile suma jest ≥ 0 * za wskazanie substancji bez podania równania reakcji: 0 pkt.)	2 pkt
6. Za poprawne równanie każdej z reakcji po 0,5 pkt	<u>1 pkt</u>

RAZEM ZA ZADANIE

12 punktów

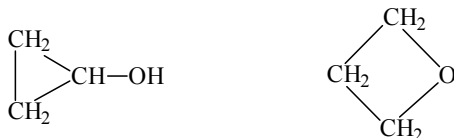
* Sumaryczna nota w danym podpunkcie nie może być ujemna! Gdy suma wypada ujemna, sumaryczna nota za dany podpunkt wynosi 0. Przykłady:

za trzy odpowiedzi prawidłowe i dwie nieprawidłowe (w podp. 1) - sumaryczna ocena: 0,5 pkt

za jedną odpowiedź prawidłową i trzy nieprawidłowe (w podp. 1) - sumaryczna ocena: 0 pkt

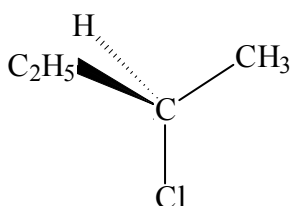
ROZWIĄZANIE ZADANIA 4

a) Wzór związku świadczy o obecności w cząsteczce bądź wiązania podwójnego bądź pierścienia. Wobec braku wiązań wielokrotnych stwierdzamy, że badany związek ma budowę cykliczną. Mogą być to jedynie następujące związki:

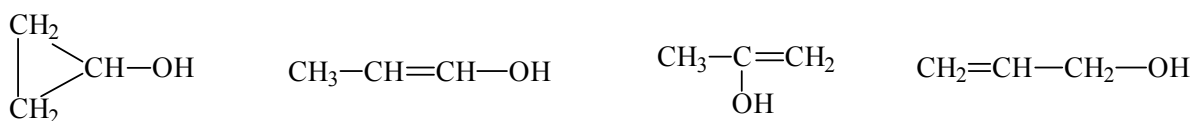

Z faktu, że związek ulega reakcji z sodem z wydzieleniem wodoru wynika, że odpowiada mu struktura pierwsza. Zatem związek A to cyklopropanol.

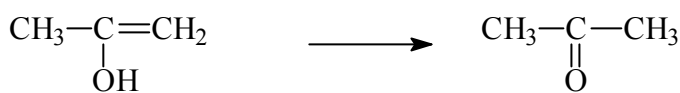
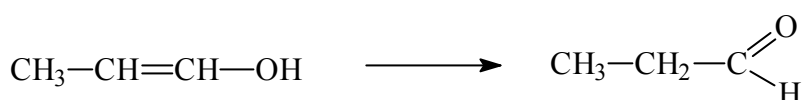
b) Chloropochodne pierwszo- i drugorzędowe w reakcji z wodnym roztworem NaOH tworzą alkohole. Jest to reakcja S_N2, która przebiega z inwersją konfiguracji. Zatem związek B musi mieć budowę:

c) Z faktu, że w reakcji hydrolizy tworzy się octan sodu wynika, że badany ester musi być octanem. Ester musi mieć zatem wzór CH₃COOR zaś grupa R musi mieć wzór C₃H₅. Może to być cyklopropyl, 1-propenyl, izopropenyl lub allil, którym odpowiadają następujące alkohole:

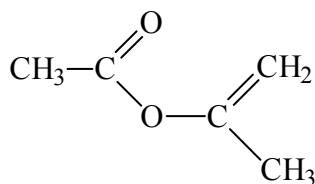

drugi i trzeci z nich są enolami i ulegają tautomeryzacji do odpowiednich związków karbonylowych:

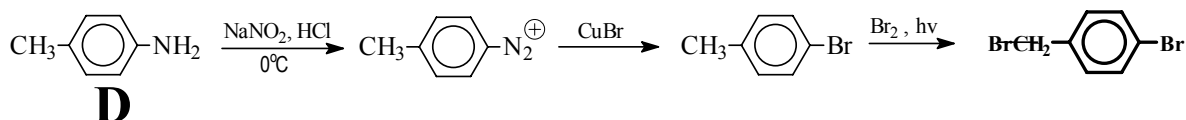

aceton

Wynika stąd, że szukany ester to octan izopropenyłu:

d) Szukany związek to p-toluidyna, która ulega tu następującym reakcjom:

Punktacja:

Za prawidłową odpowiedź w każdym z podpunktów bez uzasadnienia po 1 pkt

4 pkt

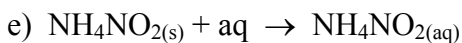
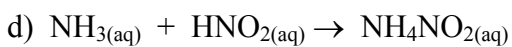
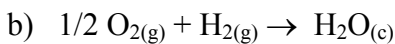
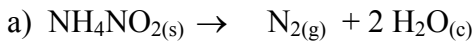
Za uzasadnienie w każdym z podpunktów po 2 pkt

8 pkt

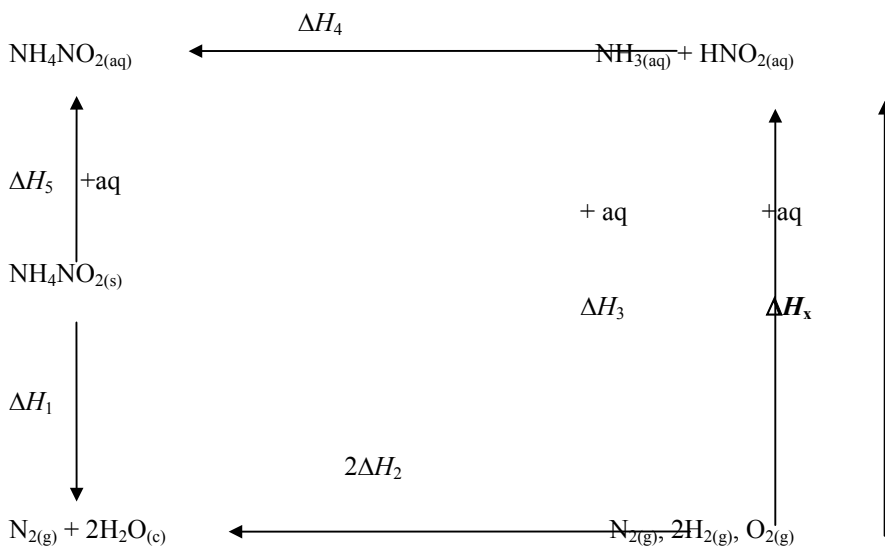
RAZEM ZA ZADANIE

12 punktów**ROZWIĄZANIE ZADANIA 5**

1. Równania reakcji:

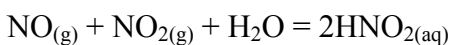
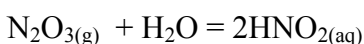

2. Na podstawie cyklu termodynamicznego:

otrzymujemy następujące wyrażenie na poszukiwaną entalpię reakcji (*):

$$\Delta H_x = \Delta H_5 + 2\Delta H_2 - \Delta H_3 - \Delta H_4 - \Delta H_1$$

3. Po podstawieniu danych z zadania otrzymujemy $\Delta H_x = -132 \text{ kJ/mol}$ .4. W praktyce laboratoryjnej wodny roztwór HNO_2 otrzymuje się przez jednoczesne wprowadzanie do wody mieszaniny gazowych tlenków NO i NO_2 :Ponieważ bezpośrednia reakcja polega na oddziaływaniu z wodą tlenku N_2O_3 (powstającego w ustalającej się równowadze z NO i NO_2) za prawidłowy można też uznać zapis:

Ponadto, ze względu na duży nadmiar wody i konwencję przyjętą w zapisie równania (*) dopuszczalne jest w powyższych równaniach użycie symbolu (aq) zamiast H_2O .

Punktacja:

1. za równania reakcji: 5 x 1,0 pkt za reakcję	5 pkt.
2. za wyznaczenie wzoru na entalpię reakcji z pkt. 2 (metodą cyklu termodynamicznego lub przez dodawanie i odejmowanie równań reakcji a-e)	3 pkt.
3. za prawidłową wartość entalpii tworzenia roztworu HNO_2	2 pkt.
4. za prawidłowe równanie otrzymywania HNO_2 w praktyce (patrz komentarze w rozwiązaniu !!!)	2 pkt
RAZEM ZA ZADANIE	12 punktów